

СТРАХОВАТЕЛЛЭР КЭМИГЭР ТӨЛЧҮЛЛЭРИТТЭН БАРЫТА ТУТУЛУКТААХ

Социальной страхование фондата Саха сирин тэриллэбитэ 2003 сыл тохсунуу 25 күнүгэр 10 сылын туолла. Оттон Российский Федерацияга бу фонд тэриллэбитэ бэс ыйын 2 күнүгэр 100 сылын туолар.

Билиги улуустугуар социальной страхование фондата 1993 сыл баладан ыйын 29 күнүттэн үлэтин саралаабыта. Билигин РФ Социальной страховкагаһын фондатын Саха Республикагаар региональной салаатын Чурапчы улуутунаагы государственной тэрилтэтин билигин 3 үлэтигэр, 2 уполномоченнайдаах, 1 ревизордаах. Билиги РФ федеральной сокуоннарыгар, уураахтарыгар, нормативнай аакталарыгар олобуран үлэлибит. Фондабытыгар 2003 с. тохсунуу ый 1 күнүгэр туругунан 435 страхователь, 105 тэрилтэ, 330 преприниматель учуска тураллар. 2002 сыллаах отчуот түмүгүнэн государственной страховкага 19662,6 тыһ.солк. төлөнө, ол улуус тэрилтэлэриттэн киириэхтээх нолуосу аһара барар буолан, 2002 сылга барыта 6603,1 тыһ.солк. фондаттан эбии төлөөһүн отчуотунан. Социальной страхование фондата түтүтэн төлөмүт ороскуоту ыстатыйаларынан араарар буоллаах маннык: быстах кэмгэ үлэни сүтэрингэ бариллибит больничнай илиис төлөөһүнүгэр 8859,4 тыһ.солк., оҕолонор дыахталарга бариллэр больничнай илиискэ 4431,8 тыһ.солк., оҕотун көрөн олорор ийэлэргэ оҕо 1,5 сааһыгар диэри уоллускааа төлөнөр пособие 2150,3 тыһ.солк. (ыйга 700 солк.), оҕо төрөөһүнүгэр төлөнөр пособие 1563,4 тыһ.солк. (биир кэмнээх төлөбүр 6300 солк.).

Санаторнай-курортнай эмтэнигэр 135 путевкага 1054,6 тыһ.солк. төлөөтүбүт. Ити иһиттэн 68 путевканы Соцстрах фондата атылаһан түгүттэ, 67 путевканы страхователлэр бэйэлэргэ атылаһан үлэтигэрин сыннаатылар. Оҕолор сыйынгы сыннааларыгар 1491,2 тыһ.солк. төлөбүр отчуотунан. Үлэли сыйдыан оһоллоһон

эбэтэр профессиональной ыарыга ыалдьан үлэлиир дыоһурдарын сүтэригиттэргэ ыйдаагы пособие, үлэлиир эбэһинин толоро сыйдыан өлбүт үлэлиир итимиһилэригэр ыйдаагы пособие, өлбүтүтээх биир биризмэлээх көмө отчуотунан. Билиги улууска билигиги туругунан 14 киһи үлэлиир дыоһурун сүтэригиттэн, 3 киһи профессиональной ыарыга, 13 оҕо, 2 төрөппүт итимиһилэрин сүтэригиттэринэн ыйдаагы пособие төлөнөр ыаллар. Пособие кэмнээх үлэлиир хамнаһыттан тутулуқтаах. Итимиһитин сүтэригит оҕо пособие 18 сааһын туолуор диэри, оттон күнүскү уорак тэрилтэлэргэр үөрэнэр буоллаахна 23 сааһыгар диэри төлөнөр.

2002 сылга билигинэн тэрилтэлэргэ 81 документальной, 37 камеральной бэрэбизиркэ отчуотунан. Бэрэбизиркэ түмүгүнэн 374 тыһ.солк. документа суох буолан, ЕСН ороскуотуар ыһыһыллыбата, өмөнөннай нолуоска 30 тыһ. солк. киирдэ. Үлэли сыйдыан оһоллоһуу иһин 21 тыһ.солк., оттон 14 тыһ.солк. хамнас кистэммитигэр эбии аабылына, итигэргэ 36 тыһ.солк. пена, ыстыраал тутулуна.

РФ Социальной страховкага фондаттан 29.10.2002 с. 112 №-дээх уурааһар олобуран саага расчётнай биздэмэс (форма 4-ФСС) бигэр-гэтиллибитэ. Бу биздэмэс 2003 с. 1 кварталыттан тутулар. Болдьоҕо үлэригиттэ, квартал аксын, квартал кэмнээхтэн ый 15 чыһылытын ааспака эрэ отчуотунан. Бу үлэригиттэргэ страхователлэригиттэргэ аксынны ыйга семинер буолбута. 2003 сылтан улахан дыонго санаторнай-курортнай эмтэнигэ Соцстрах фондатыттан Доруобуйа харыстабылыгар министерство нигүө путевка төлөбүр отчуотунан. Оҕо сыннаалагар стационарнай, санаторнай-чэбдиригиттэргэ лааһыр-дарга 2003 сылга улуус үрдүнэн 630 тыһ.солк. ассигнование кэлэ, бу билиги сайаалкабытыгар ханан да элпиттээбэт үбүлэһин. Былырын бу ыстатыйага 536 тыһ.солк. туһаммылыт. Күнүскү

лааһырдарга аһылык төлөбүртүгэр 2003 с. 734 тыһ.солк. көрүлүнэ, былырын бу ыстатыйага 955 тыһ.солк. туһаммылыт. 2002 сылга 827 оҕо, 2003 сылга 480 оҕо хабылына.

РФ Правительствотын 2003 с. олунуу 7 күнүгэр 82 №-дээх уурааһынан үлэтигэр оһоллоһуу уонна профессиональной ыарылартан сэрэтэр үлэтигэр ити көрүгүгэ булгуччулаах страховка төлөмүт усуһуотун иһинэн Соцстрах фондатыттан үбүлэһин көрүлэрин туһунан балаһыанна ыһылына. Бу үбүлэһингэ 2003 с. сэрэтэр үлэтигэр испиһиэхтигэр киирбит оһоллоһууттан уонна профессиональной ыарылартан сэрэтэр дыаһаллар киирэллэр. Бу дыаһалларга киириэхтигэр сөп:

1. Буортулаах уонна кутталлаах үлэтигэр сыйдыар үлэтигэр кэмнээх-кэмнээх барар булгуччулаах медицинский көрүлүр.

2. Үлэ микстэтигэр үлэ усулуобуйатынан аттестацияны ыһытын.

3. Үлэ усулуобуйатын туругун мээрэйдир прибордары булууга көрүлүр үп 2002 сылга киирбит усуһуос 20 % иһинэн төлөнөр.

Үлэли сыйдыан оһоллоһууттан уонна профессиональной ыарылартан социальной страховка ыһылына сылын аайы ОКОНХ-нан (ОК-ВЗД) көрөн үлэригэ турар. Сылга 0,2 %-тан (бюджет тэрилтэлэргэ) 8,5 %-ка тийиэ хамсыр. РФ Социальной страховкага фондаттан 2002 с. олунуу 6 күнүгэр 12 №-дээх уурааһар олобуран, страхователлэр сыл аксын муус устар 1 күнүгэр диэри сүрүн үлэтигэр туһулуур маннык докумуннары түбэрэллэр:

1. Сүрүн үлэтин туһунан туһулуур сайабылыһына.

2. Бигэрэтэр ыһыраапка (справка-потверждение).

Ажалбат түбэттэлэригэр Соцстрах фондата бу страховательгэ 2002 с. киникэ бариллибит профессиональной куттал (риск) улахан кы-

лаһынан бырыһынын аһар.

РФ 2003 с. олунуу 8 күнүгэр 25 №-дээх федеральной сокуонугар олобуран, ыстарааттыр санкциялар кэмнээхтэ бигэрэһиллэр. Страхователь үлэ дыоһабынан үлэтигэр ылан баран страхователь быһытынан фондата учуокка турбатааһына, турбатах кэмнээх үлэли сыйдыан оһоллоһууттан уонна профессиональной ыарылартан булгуччулаах страховой усуһуос аабыллар дохуотуттан 10 % ыстараал тутулуур, ол эрэри 20 тыһ. солк. -тан кыра буолуу сүһүт-ах. Ыстарааттыр санкциялар төлөнө иликтэри-нэ фонданын страховой субсидиятэтигэ бэр-рилибит. Страхователлэр квартал аксын квар-тал кэмнээхтэн ый 15 чыһылытын ааспака эрэ расчётнай биздэмэс (форма 4-ФСС) отчуот түһэрэллэр. Бу болдьох тутулулуубат түбэттэ-тигэр эбэтэр страхователь отчуот түһэрбэтэһинэ, ыстараал кэмнээх 1000 солк. буолар, оттон ха-тыланар буоллаахна, иккис түбэттэтигэр ыста-раал 5000 солк. тэннээр.

Соцстрах фондатыгар 2002 сыл 4 кварталын отчуотун Сылтантан "Чыраадыма", Чыаптараттан "Тэтим-2", Сылтантан "Хобо", Чурапчыттан "Тойтоон", Одьулууттан "Хонду", Дирингиттан "Алаһа", Хадаартан "Лэгиэн", Чурапчыттан "Эн", Болтоноттон "Байылы", Бахсыттан "Курун", Төлөйтөн "Бэспирэ", Тизгэн", Кытаанахтан "Хардан", Хатылыттан "Осхор", Чурапчыттан "Мэххэһэй", Мэлдьэһиттан "Чагда", Чакыртан "Ордо" баһынай хаһайыстыбалара, Чакыртан Федосеев Е.С., Неустроев А.А., Болтоноттон Монастырев Л.Н., Мугудайтан Коротких И.В. уод.а предпринимателлэр түһэрэ иликтэр.

Страхователлэр усуһуостарын хойутаппака төлүүлэригэр, отчуоттарын биризмээтигэр түһэрэллэригэр Соцстрах фондата социальной төлөбүрдэри үбүлэһинэ быһаччы тутулуқтаах.

Социальной страховка фондата.

Ааллаах-Үүн таһааһын таһыга саха дыонун кыттыта

МЭЛДЬЭХСИ ЧУЛУУ ДЬОНО СЫЛДЫБЫТТАРА

сылдыбыт кэһилиэкпит дыонун ааттарын-суолларын биир дыонтон ыйталаһан чуолкайдаатыбыт. Ол курдук, "Тахсыбыт сарданга" колхозтан Д.Е. Сокольников, И.С.Тарабукин, А.И.Тарабукин, Н.И.Тарабукин, Е.И.Тарабукин, С.С.Тарабукин, Н.Г.Еремеев, Г.И.Пестерев, П.П.Посельский, Г.Ф.Охлопков, А.Кузьмин, А.И.Посельский, А.С.Марков, В.Е.Тарабукин, "Куохара" колхозтан С.И.Григорьев, К.П.Платонов, П.Д.Романов, П.П.Васильев, Х.Н.Спирidonov, М.П.Тарасова, П.Н.Романов, Г.А.Собакин, П.М.Корякин, Т.Г.Пестерева, Н.П.Платонова, Е.Н.Спирidonova, Чакыр кэһилиэгин "Трактор" та-баарыстыбатыттан Д.В.Илларионов сылдыбыттар.

"Кыһыл сис" колхоз дыоно таһааһа 1934-1940 сс. сылдыбыттар, 1942 с. колхоз көһөрүлүүгэ Кэбээйигэ баран эстибит. Бу колхозтан Д.Н.Портнягин, Д.Я.Аммосов, В.А.Аммосов, Г.Н.Собакин, В.П.Петров, С.Н.Марков, С.И.Филиппов, Д.Е.Филиппов, Д.Р.Ходулов, Г.И.Собакин, А.И.Портнягина ордук үгүстүк сылдыбыттар.

Кинилэртэн билигин үгүстэрэ билиги кэкэбэтигэр суохтар. Бастагы таһааһыттар кэкэбэлэригэр сылдыбыт, сэрин ветерана, Диринг бэйүлэргэр олорор Степан Игнатеевич Григорьев-Уус Ысталаан маннык кэспир:

— Ааллаах-Үүн таһааһын көтөбүтүгэр 1934 с. — 1938 сс. "Куохара" уонна "Тахсыбыт сарданга" колхозтар дыоно ар-гыстаһан сылдыар этибит. Эктооп бырааһынныгын кэн-

ниттэн айанга аттанан баран нөгүө саас муус устар бүгүтэ дойдубутугар эргиллэрбит. Охотский кытылыгар баар портан таһааһа тизэн Ааллаах көмүстээх биризмэлэригэр тизэрдибит. Таһааһыт үкэ кууллаах булдук, куруппа, дыаһыктаах эт кэспирбэтэ, ону таһынан танас-сап, туттар мал буолар. Бастагы сыры-ыбыт 1934 с. күһүнүгэр буол-бута, куораттан төрдүө: К.П.Платонов (биригэһири), П.Д.Романов, П.П.Васильев уонна мин буолан биирдэи бэйэбит үстүү көлөлөөх айанга туруммулут. Өйүбүтүн, аттарбыт аһык-тарын, саппаас сыарға сыһааһын, быабытын-туһаһы-тын барытын тизэн Дьют-таһыттан Куохара үрэһин устун бастаан Чурапчыга, оттон Черкебүүнэн, Ноху үрэһинэн Охотский Перевозугурут. Аара кыраһый үтэһэнэр баар буол-лаллар, онно хонон турарбыт. Суолбут олус эрирдэх-мүс-ку-урдаах, түтүлүлээх-тахсылаах этэ, буор суолунан сылдыа үөрүөх дыонго сыһаалааҕа. Сыарбабыт да сүрдээһин алдьа-анара, хонук сиргэ ону оҕос-тон таһарбыт. Сэттэ Дабан дин 1,5 көс усталаах сирин улаханник илистэн өксайербүт. Аттарбыт тааска тиренэхтигэр аксын туйах-тыттан уот сабыллар. Саха сыгыта барахсан туурура, ас-ка-үөлгэ талымаһа суоҕа, күүгэ-күдэҕэ, симкэһа, ама, туоһа тэнгэһий? Онук да буолан араас күтэһэн суол-лаах этэһигэ айаһаан кэ-лэрбит. 7 км усталаах, мэлдьи силлэрэр Силли-мэһигэ тыл түстэһинэ 2-3 хо-

нука тохтоон кэтээрбит. 1938 с. колхозтарбыт таһааһа-тарын үгүтэйдик көтөбөмүт Саха сириттэн бастаһынан Охотский баржатын жонту-ратын сайааһыларын кытта көрсүһүүгэ сылдыбытыт. Онно "Тахсыбыт сарданга" колхоз патефонунан, "Куохара" колхоз велосипединан наһарааламмыттар.

Биирдэ да ыалдыбат, ба-ас-үөс буолбат этибит. Таһааһыттарга дин анал маһаһын баара, онно ас-үөл дэһэй этэ, тонноһо-хаһаа, ууга түһэн илийдэххэ туттарга иһилир биэрэллэр. Хамнас дини аахсыбат этибит, аһабыт аһытын көлөһүн куммутуттан тутан ыаллар. Барсыбыт дин таһааһы үгүтэйдик тирээрэхтигэр Охотскийдаагы баржа жонту-рата 200-300 солк. харчыны биэрэр. Миигин кытары Ааллаах-Үүн таһааһыгар сылдыбыт дыонгон билигин тыһынаах киһи суох, онон бу айан туһунан кэспээн хаһыак-ка күөдүйбүтүн итэһинэ айанга сылдыбыттар атта-ра-суоллара суруха киирэрин олус үөрэ иһитим.

Степан Игнатеевич били-гин даһаны тэл курдук, өйдөөх-хаһын ыһыкта илик, 90-нус хаарыгар үктэһэри сылдыар ытык кырдыаһа.

Евдокия ПЕТРОВА,
СР үөрэһиригитин
туйгуна.

Холбоһо.

Хаартыһага: 1934-1938 сс. Ааллаах-Үүн таһааһыгар сылдыбыт, сэрин уонна үлэ ветерана С. И. Григорьев-Уус Ысталаан.

АЛГЫСТААХ ЫҢЫАХ
БУОЛУОХТУН

Саха киһитэ сааһан сайын салаллан кэлэрин ыһыах ыһан, үөрэ-долгуйа көрсөр. Быйыл билиги улуустугуар чу-луу дыоннорбут Д.П.Коркин уонна В.С.Яковлев-Далан төрөбүттэрэ 75 сылларын туолар үбүлүүдэрин көрсө бэс ыйын 20 күнүгэр Кытаанаха, бэс ыйын 21-22 күнэригэр Чурапчы салиэннэтигэр ыһыахтары ыһарга улуус салалтата торумнаабыт. Дьэ, манна кус быһыйдар, ат баһалар күрээс быдыһаллара чуолкай. Маныаха ат сүүрүүтүн дыһуһунаах-тык тэрийэн ыһтар наадалаах. Чурапчыга улахан анал бири-ис олохтоон ат сүүрдүүтүн ыһытаах да ыраатта. Федерация бу ыһыаха сүүрдүүнү билигин республикага сүүрэр аттар таһымнарын учуоттаан, иккис аһы хайтан ыһыта сөп буолуу этэ. Холбоһор, Чурапчыттан Кимизли, Сарыалы киллэр-бэккэ эрэ Таатта хамаандатын, Мэнгэ-Хаҥаластан Попов-Ба-атара, Бэдьимэ хамаандаларын туһунан, маннайгы бөлөххө киллэрээх. Оттон аһыттары барыларын күүстээх хамаан-дага киллэрэн сүүрүүнү тэрийээх сөп. Оччоҕо күрээс-тэһиллэр күүстээх хатыһылаах буолуохтар этэ, аттар күүстэрэ дьүөрэлэһиһэ.

Саамай улахан "Тыгын Дархан" бириис Кимизлгэ анаан 4 эргир 6400 м ыһаах сиргэ маннайгы күүстээх бөлөххө мас-сына туруорулууу этэ. Оттон кыра күүстээх бөлөххө олим-пийскай чемпион П.Пинигин бириһин — мини-тракторы олохтоохха. Маны Павел Павлович бэйэтэ да көбүлөөн сөп дии саныһын. Бу бириис үс эргиргэ олохтоноро ордук. Д.П.Коркин аһынан дьһөгөй оҕолорун көтөллөнө сырыт-тын дин өйдөбүлгэ Кытаанахтан улахан сүүрүк Дьыпсаана бириһин иккис эргиргэ, иннин биэрбэтэх күлүмэх атахтаах Сэтинньи сүүрүк бириистэрэ ботуччу сыһаалаах буолуокта-рын наада. Маны Кытаанах, Сылан нэһиликтэрэ уйууоһа-рын сөп дии саныһын.

Маннык далаһынаах ат сүүрдүүтүн тэрийии улуус аһын сураһыдыа. Дьингэ, Чурапчы улууһа аһыт күһүн хо-ту көһөрүлүү 60 сылын олус тэрээһиннээхтик тэрийэн ыһы-пыта, бука, уос номоһор өр сылдыра буолуу. Онон быйыл-гы ыһаагы тэрийэр салалта ийэ айылбаттан ситими тар-дыһан, үлэ-хамнас барытыгар төһүү күһү муньунуу этэ. Ат сүүрдүүтүн федерациятын председателэ А.Т.Ноговицын бар дыонугар, үөскээбит улуутугар умсугутуулаах сүүрдүүнү көрдөрүө дин эрэ күүтэбит.

Прокопий ФЛЕГОНТОВ,
ат сүүрдүүтүн көбүлөөччү,
улуус Бочуоттаах гражданина.

Марфа КУЗЬМИНА,
хатмат общ. корр.
байхусут.

ЛИТЕРАТУРА БИИР КӨРҮНҮН БЫҢЫТЫНАН

COMODO.

Автор суругтар этиллэр санаа
редакция позициятыгар мэлдэн сөп түбэлэр
буолбатах. Сурукка ыйыттар чакчылар
кырдыктаахтарыгар эппэтиннэни
автор тус бэйэтэ сүгэр.

Хаймат муус устар 24 күнээснй нүмэрин төрдүс балаһатыгар бэчээттаммит «Аньы-хара аччырын туһугар» дигэн төбөлөөх сурук төбөтүн «Аньы-хара аччырын туһугар» дигэн кэннэрин аабыл-
дыахтаах.

Хаймат тэрийээччилэр: Саха Республикатын Правительства, дьаһалтата, редакция. Хаймат сахалым тылымнан оптуорунуука, чаппаһа, субуотага тахсар. Хаймат нидекэ: 54907.